

İslamî finansta paradigma nasıl değişir?

YUSUF VARLI *

İslamî finansta paradigma değişikliğine dair girizgâh diyebileceğimiz ilk yazıdan sonra bu yazıda tartışmayı sürdürmeye devam edeceğim. Önceki yazıda, paradigmanın neden değişmesi gerektiğini aktarmış ve bu değişimin nasıl gerçekleştirilebileceğine dair bazı argümanlar sunmuştum. Bu yazıda da paradigmanın nasıl değiştirilebileceğini diğer bazı argümanlar üzerinden değerlendireceğim. İlk olarak şunu ifade etmek isterim ki; İslamî finansın sahip olduğu model, temelde reel ekonomi için var olduğunu sadece teorik bağlamda değil tarihsel ve güncel uygulamalar ile de ispatlarken, finansal piyasalar ile reel ekonomi arasında varoluşsal bakımdan bir bağ zarureti bulundurmayan konvansiyonel finansa karşı da güçlü bir alternatif sunmaktadır. İslamî finansta yapılan herhangi bir işlemin varlık temelli veya varlığa dayalı olması gerektiğinden, reel ekonomi ile bağların kopmasının önüne geçilmiştir. Yine bu yapıyla İslamî finans, mal ticaretini öncelerken, en temelde paranın zaman değerini ifade eden faiz oluşumunu engellemek adına vade farkı ortaya çıkaracak para ticaretini de yasaklamıştır. Reel ile olan ilişkinin kati surette devam ettirilmesi, piyasadaki risklerin de marjinal seviyelere çıkmasını engellemektedir. Bu durumun en güncel örneği yaşanan son finansal krizde ortaya çıkmıştır. Dünyadaki en büyük 10 konvansiyonel banka, kriz öncesi döneme kıyasla kriz sonrasında ortalama %42 küçülürken, en büyük 10 İslamî banka ortalama %5 daralma göstermiştir.

Varlık temelli veya varlığa dayalı bir sistem ortaya koyan İslamî finans, özellikle bankacılıktaki bazı uygulama ve işlemler neticesinde tam da karşı olduğu alternatif ile benzerlik gösterebilmektedir. Örneğin “*Teverruk*” ve “*İne*” şeklindeki uygulamalar, kötü niyetli ve hileli yollar ile kullanılarak konvansiyonel finanstaki borçlanma araçları alternatiflerine benzer bir yapıya büründürülebilmektedir. İşin ilginç yanı, bu tür fiktif işlemler için, çoğunlukla modern finans yapısı içerisinde “*zaruret ilkesi*” kabul edilmek suretiyle kolaylıkla fetva alınabilmektedir. Ancak bu tür uygulamalar, İslamî bankacılığın varlığa dayalı olma mecburiyetini tesis etmek amacıyla kolaylığa kaçılmasına neden olurken, yeni uygulamaların geliştirilmesini de engellemektedir. Küresel ve yerel bazda bankacılık ve denetleme kurumları, bu tür işlemlere bir limit koymak suretiyle İslamî önceliği olan bankacılığın, varlığa dayalı bir modele olan bağlılığının korumasına yardımcı olabilir.

Paradigma değişikliğinde üzerinde durulması gereken diğer bir konu da kâr payı oranlarıdır. Katılım bankaları tarafından açıklanan kâr payı oranlarının, konvansiyonel finans piyasaları referans alınarak belirlendiği bilinmektedir. Genelde fon toplamadaki katılma hesaplarında ve fon kullandırmadaki murabaha işlemlerinde kullanılan kâr payı oranları ile Londra bankalar arası piyasalarda belirlenen “*libor*” oranlarının beraber hareket ettikleri yüzlerce akademik makale tarafından da gösterilmiştir. Burada savunulan tez; oldukça büyük bir piyasanın hâkim olduğu bir dünyada referansın faiz olarak alınmasının faiz ile eşdeğer olamayacağı üzerinedir. Bu tez birçok fetva ile desteklense de reel ekonomiden bağımsız olarak para piyasasında belirlenen faiz oranlarının çıpa olarak alınması, en basitinden İslamî finansın özünden uzaklaşma tehlikesini ortaya koymaktadır. Hâlbuki kâr payı oranları için reel ekonomi ile daha fazla bağlantılı olan Borsa getiri oranları, sukuk oranları vb. gibi göstergelerin kullanılması, varlığa dayalı bir sistem orta koyma iddiası olan İslamî finansın daha sağlam temellere oturmasını sağlayacaktır. İslamî finansın önerdiği model, son zamanlarda

sıkça tartışmalara konu olan gelir adaletsizliği meselesinde de farklı bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Batı’da Piketty’nin kaleme almış olduğu *Capital* kitabı çerçevesinde özellikle akademi tarafından, ülkemizde ise siyaset ve iş dünyasından bazı isimlerin dâhil olduğu bu tartışmanın ana konusu olan gelir adaletsizliğinin, İslamî prensiplere uygun bir finansal sistemde yapısal bir sorun teşkil edemeyeceğini vurgulamak gerekir. Refahın sadece zenginler arasında dolaşan bir servet veya güç olmaması gerektiğini ifade eden Haşır Suresinin 7. ayeti başta olmak üzere benzer ayetler ve Peygamberimizin (s.a.v.) nice uygulamaları, gelirin ve refahın paylaşılması gerektiğini emretmektedir.

Peki, bu paylaşım ne şekilde olmalıdır? Burada, İslamî prensiplere uygun bir finansal sistemin ex-ante ve ex-post tedbirlerinden bahsetmek mümkündür. Ex-post tedbirlerden en bilineni İslam’ın 5 temel esasından birisi olan zekâttır. Zekât ile refahın paylaşılarak yeniden dağıtımı sağlanmakta ve toplumsal refahın dengelenmesi söz konusu olmaktadır. Günümüzde uygulanan hâli ile İslamî finans sistemi çoğunlukla ex-post tedbirlere öncelik vermektedir. Hâlbuki risk paylaşımı ve buna dayalı enstrümanlar ise ex-ante bir tedbir yöntemi olarak ifade edilebilir. Yani risk paylaşımı neticesinde gelirin de paylaşımı sağlanarak, önleyici bir tedbir ortaya konulmaktadır. Böylece, hem önleyici hem de düzeltici tedbirler vasıtasıyla ekonomideki kaynak transferi gerçekleşmiş olmaktadır. Diğer bir deyişle, bir ekonomik faaliyetin hem öncesi hem de sonrası, İslamî esaslara uygun olarak gerçekleştiğinde gelir adaletsizliğini önleyici bir rol üstlenebilmektedir.

İslamî finansın günümüzdeki paradigmasının nasıl değiştirilebileceğine dair değerlendirmelerimi burada nihayete erdirmek istiyorum. Bir sonraki yazıda, tartışmayı genişletmeye devam edecek ve İslamî finans sisteminin metodolojisi ve uygulanışı hususunda çeşitli önerilerde bulunacağım.

* *İbn Haldun Üniversitesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.*